

Carski rez

Nije rijedak slučaj da se sociolingvističkim i političkim, hotimičnim i nehotičnim perturbacijama smisao nekog pojma ili naziva posve izokrene, dosežući ponekad i komične dimenzije. Dovoljno je prisjetiti se ere intenzivne talijanizacije zemljopisnih pojmova nakon Prvog svjetskoga rata u zapadnoj Hrvatskoj i Sloveniji i imena lokaliteta koja su tada nastajala nevještim „prijevodima“: običan toponim *Rt* u opatijskoj luci postao je, tako, *Porto Herdt*, a slovenski vrh *Krn* u Julijskim Alpama *Monte Nero*. I u medicinskoj i zdravstvenoj predaji znalo se dogoditi da, ponekad logična ali ipak pogrešna, asocijacija imena rezultira njegovom „kobnom“ deformacijom. Takva je i sudbina pojma „carski rez“.

Još u VII. stoljeću prije Krista, u doba rimskoga kralja Nume Pompilija, donijet je zakon (*Lex regia*, kasnije poznat kao *Lex caesarea*) prema kojemu utrobu svake umrle trudnice pri porodu treba zasjeći ne bi li se pokušalo osloboditi i spasiti čedo (taj čin, nalagan i u kasnijem Justinijanovom zakoniku, ima smisla ako se izvede 20-25 minuta nakon smrti zdrave roditelje: ako su neki stari narodi na njemu insistirali i poslije tog vremenskog limita, to treba pripisati magijskom ritualu). Zakon je, naravno, dobio naziv po latinskom izrazu *caedere* (part. *caesus*) = rezati, od čega Plinije Stariji izvodi *Caesones* ili *Caesares* kao naziv za ljude rođene na takav način (*ex utero matris caeso nati* = rođeni iz izrezane majčine maternice). Moguće je i da je rod Julijevaca dobio ime upravo po takvom porodu, i to vjerojatno pretora Seksta Julija (oko 208. pr. Kr.),¹ a svakako ne slavnog Julija Cezara čija je majka Aurelija Cotta (120.-54. pr.Kr.), uostalom, nadživjela njegov porod, pa čak i doživjela sinovljev pohod na Britaniju². „Prijevod“ imena ovog zahvata kao carski rez (*la section Caesarienne*) pojavio se u primaljskom udžbeniku Jacquesa Guillemaua iz 1598., kao rezultat pogrešnog

Nedorečene etimologije i diskutabilnih indikacija, carski rez je fenomen koji odavna intrigira praktičare, znanstvenike, umjetnike i laike. Premda postoje svjedočanstva o primjeni ovog zahvata od prapovijesti i u vrlo različitim kulturama, ozbiljniju priliku da ga prežive majka i dijete dobili su tek potkraj XIX. stoljeća, zahvaljujući praksi antiseptice i usavršavanju tehnike šivanja. Danas je carski rez široko rasprostranjena metoda dovršenja poroda kojoj se nerijetko pribjegava posve neopravdano i iz nemedicinskih razloga.

dr. sc. Amir Muzur,

izvanredni profesor i pročelnik Katedre za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

povezivanja *caesareus* i *carski* (koji je u slavenskim jezicima, kao i u mnogim germanskim, mađarskom i turskom, izveden od nadimka Gaja Julija, „Cezar“, koji je prisvojio August). Tako je latinskom pleonazmu *sectio caesarea* („izrezano rezanje“) pridružen hrvatski, srpski i slovenski naziv *carski rez*, ruski *carskaja rezota* ili *kesarevo sečenje*, ukrajinski *kesariv roztin*, češki *císařský řez*, slovački *cisársky rez*, poljski *cięcie cesarskie*, kao i njemački *Kaiserschnitt*, nizozemski *keizersnede*, norveški *keisersnitt*, danski *kejsersnit*, švedski *kejsarsnitt*, islandski *keisaraskurðar*, mađarski *császármetszés*, turski *sezeryan*, grčki *kaisariké tomé*, talijanski *taglio cesareo*³ i odgovarajući rumunjski (*cazariana*), portugalski i španjolski (*cesárea*), francuski (*cesarienne*), japanski (*tejosekaj*), korejski (*dževang džolgalj*), arapski (*vilada kajsarija*), hebrejski (*nituaq kejsari*), svahili (*upasuaji*) i drugi manje ili više doslovni prijevodi.

Premda postoje zapisi koji tvrde da se operacija otvaranja trbuha i maternice roditelji radi vađenja ploda i posteljice poduzimala u pretpovijesti, u Mezopotamiji,⁴ grčkom i rimskom mitu i povijesti (Dioniz, Adonis,

Carski rez u antičkom mitu: Apolon vadi sina Asklepija iz utrobe nimfe Koronide (drvorez iz 1549.)

Asklepije, Scipion Afrički), staro-židovskoj medicini (u ortodoksnih židova, prema obredu *pidjon haben*, prvorodenog sina koji je porođen carskim rezom ne „otkupljuje“ se s pet srebrnjaka radi simboličkog oslobođanja od služenja u Hramu), srednjovjekovnoj kornvalskoj tragediji (Tristan),⁵ irskom mitu (junak Furbaide Ferbend) i škotskoj povijesti (Robert II.), drevnom Iranu (junak Rostam), Indiji (Bindusara, vladar maurijske dinastije iz III. st. pr. Kr.) i Kini (šestero braće, utemeljitelja dinastije Mi), kao i „primitivnim“ kulturama Afrike (usp. nalaz R. W. Felkina u Ugandi 1879.), za pretpostaviti je da su se ovi zahvati, sve

¹Todman D. A history of caesarean section: from ancient world to the modern era. Aust N Z J Obstet Gynaecol. 2007;47(5):357-61.

²Craft N. The Little Book of Medical Breakthroughs. New York: Metro Books; 2010:19.

³Šercer A, ur. Medicinska enciklopedija, svezak 8. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod; 1963. s.v. „Sectio caesarea“, MDG (Mirko Dražen Grmek), 651-3.

⁴Cf. Blumenfeld-Kosinski R. Not of Woman Born: Representations of Caesarean Birth in Medieval and Renaissance Culture. Ithaca, NY: Cornell University Press; 1990.

⁵Cf. Svete I. On the cutting edge: C-sections throughout history. [Internet] Available from: <http://www.washington.edu/alumni/columns/sept00/delivery4.html>

do modernog doba, u pravilu vršili ipak ili nakon majčine smrti, kako je opisano (i kao što je to još u XVI. st. činio Ambroise Paré,⁶ ili su, uslijed krvarenja i infekcije, posljedomali majčinom smrti (djeca rođena na ovaj način zato su nazivana i „nerođenom“, poput katalonskog sveca iz XIII. stoljeća Raymonda *Nonnatusa*). U ranom novom vijeku na Zapadu nailazimo na prve spomene operacije koja je uspjela spasiti život i žene i djeteta (navodno je to postigao Švicarac, škopitelj svinja Jakob Nufer, s vlastitom ženom već oko 1500.). Kao prvi uspješni carski rez u Njemačkoj spominje se onaj J. Trautmanna 1610., a u Hrvatskoj podvig vojnih kirurga u Osijeku u prosincu 1694.⁷ Da se u Rijeci još u drugoj polovini XVIII. st. izvodio carski rez, kako na mrtvoj tako i na živoj ženi, svjedoči gradski protofizik Josip Leopold Mašić, a kuriozna je i pripovijest o carskom rezu koji je izveo francuski putopisac i liječnik Baltazar Hacquet 1774., na proputovanju kroz selo nedaleko od Lupoglava u Istri (zahvat je, nažalost, završio nesretno i po majku i po dijete).⁸

U drugoj polovini XVIII. stoljeća, pak, dolazi do tehničkog usavršavanja zahvata. Radi smanjivanja mortaliteta Talijan Edoardo Porro uvodi 1876. histerektomiju, ali bolji uspjeh uz sačuvani uterus osiguravaju 1882. Ferdinand Adolf Kehrer (koji je godinu ranije, smatra se, izvršio prvi moderni carski rez), odnosno Max Sänger, ispravnim šivanjem materice (srebrnom žicom), pobijajući doktrinu koja je dotad prevladavala, da je dovoljan šav na trbuhu, a onaj na maternici zbog kontraktibilnosti nepotreban ili štetan. Prvi uspješan carski rez u tadašnjem Britanskom imperiju izvela je negdje u razdoblju 1815.-1821. James Miranda Stuart Barry, vojna liječnica u Južnoj Africi koja je glumila muškarca⁹ (budući da je ženama bio onemogućen studij). Lipnja 1877. prvi uspješni carski rez izvodi se u Beču, a 1890. i u Ljubljani.¹⁰ Prvenstveno zahvaljujući otkrivanju značaja i uvođenju prakse antiseptice, potkraj XIX. stoljeća je smrtnost zbog carskog reza smanjena s dotadašnjih preko 80 na 5-6%, da bi stotinjak godina kasnije pala na

0,002%. U SAD-u, gdje je carski rez prvi put uspješno izveo po nekima Jesse Bennett iz Zapadne Virdžinije 1794., a po drugima F. W. Prevost iz Donaldsonvillea u Louisiani 1824., još 1878. je postoperativno umiralo preko 52% žena,¹¹ a neke procjene govore da niti jedan carski rez izveden u razdoblju 1787.-1876. u Parizu nije spasio život žene.

Kako se postupno smanjivalo rizike zahvata, tako je istodobno rasla i hrabrost kirurga i širile se indikacije za njegovo izvođenje. Još 1950-ih u SAD-u je nekih 5% poroda završavalo carskim rezom,¹² a 2011. 33%. U Australiji, gdje je prvi uspješni carski rez izveo 1885. John Cooke u Melbourneu, 1995. je porod dovršavan carskim rezom u 19% žena, a već 2004. u 29%. U Kini je, navodno, postotak žena podvrgnutih ovoj operaciji dosegao 46, u Italiji 40, a u Skandinaviji se zadržao na 14%. U riječkom je rodilištu 1946. postotak carskog reza bio ispod 1, a 1984. preko 6%.¹³ Svjetska zdravstvena organizacija 2010. je čak preporučila „optimalni“ postotak carskog reza u populaciji – 15%, ali je kasnije ovu besmisleni preporuku povukla. Razlozi drastičnog rasta „popularnosti“ carskog reza nisu, naravno, uvijek racionalni, ali su prvenstveno objašnjeni strahom liječnika od rizika normalnog poroda. „Krivnja“ dijelom

svakako leži i na ženama: dok su naši preci vjerovali da žena mora proći iskustvo boli poroda kao iskupljenje za Evin grijeh (pa čak i branili ženama anesteziju), današnja je žena na takvu žrtvu sve rjeđe spremna.

Carski rez je oduvijek bio atraktivnom temom ne samo opstetričara,¹⁴ već i povjesničara, knjižničara,¹⁵ kulturologa, pa i umjetnika. O njemu je pregledni rad u nas Vladimir Bazala objavio još prije sedamdeset godina,¹⁶ a i danas o ovoj temi izlaze čitave monografije.¹⁷ I svijetu filma je carski rez ponudio inspiraciju, na različitim razinama: *Restoration* (1995.) redatelj Michaela Hoffmana stavlja nož u ruke liječniku Merivelu (glumi ga Robert Downey Jr.) koji uspješno porađa vlastitu kćer i, tipično za ta vremena, žrtvuje ženu (Meg Ryan), a francuski horor *À l'intérieur* (na engleskom kao *Inside*, u hrvatskom prijevodu *Carski rez*) redatelj Juliena Mauryja iz 2007., suočava maniju jedne žene koja želi iščupati plod iz utrobe druge, udovice. No, vjerojatno najnevjerojatnije nije ponudila umjetnost već svakodnevnica: četrdesetgodišnja Meksikanka Inés Ramírez 5. ožujka 2000. uspješno je izvela carski rez na samoj sebi. Na ovaj način, još jedna fascinantna povijesnomedicinska tema dosegla je upravo nadrealne dimenzije nade, mode i čuda.

⁶Cf. Glesinger L. Medicina kroz vjekove. Zagreb: Zora; 1954:174.

⁷Cf. Habek D. Kirurzi-ranarnici u Bjelovaru i bjelovarskom zavičaju u XVIII.-XIX. stoljeću. Lijec Vjesn. 2008;130(11-12):311-7.

⁸Cf. Mohorović L. Putokaz istarske povijesne zbiljnosti. Labin: vlastita naklada; 1995:57-58.

⁹Eliot Sewell J. Cesarean section – a brief history. [Internet] Available from: <http://www.nlm.nih.gov/exhibition/cesarean/part2.html>

¹⁰Cf. Trojner A, Zupanič-Slavec Z. Carski rez v ljubljanski porodnišnici med leti 1900 in 1945. Zgodovinski časopis 1997;51(1):43-62.

¹¹Dunnihoo DR. Fundamentals of Gynecology and Obstetrics. Philadelphia: J. B. Lippincott Co.; 1990:374.

¹²Mattox JH. Core Textbook of Obstetrics & Gynecology. St. Louis: Mosby; 1998:275.

¹³Gobić J, ur. Riječko rodilište. Rijeka: Chamango; 2010:46,75.

¹⁴Prvu monografiju carskom rezu posvetio je François Rousset još 1581. U novije vrijeme, na tu su temu pisali Newell FS. Cesarean Section. New York: D. Appleton & Co., 1921; Eastman NJ. The role of frontier America in the development of cesarean section. Am J Obstet Gynecol. 1932;24:919; Miller JL. Cesarean Section in Virginia in the Pre-Aseptic Era, 1794-1879. New York: Paul B. Hoeber, 1938; Young JH. Cesarean Section: The History and Development of the Operation from Early Times. London: H. K. Lewis & Co., 1944; Quecke K. Der Kaiserschnitt. Ciba Z (Basel). 1952;128(2):4706-36; Gabert HA, Bey M. History and development of cesarean section. Obstet Gynecol Clin North Am. 1988;15(4):591-605; Boley JP. The history of cesarean section. CMAJ. 1991;145(4):319-22; Miller JM. First successful cesarean section in the British empire. Am J Obstet Gynecol. 1992;166(1 Pt 1):269-78; itd.

¹⁵Npr., Rucker MP, Rucker EM. A librarian looks at cesarean section. Bull Hist Med. 1951;25(2):132-48.

¹⁶Bazala V. Povijest carskog reza. Lijec Vjesn. 1942;64:343-6.

¹⁷Npr., Odent M. The Caesarean. London: Free Association Books, 2004 i dr.